

Documents catalans a col·leccions particulars. Originals dels segles X i XI de Sant Llorenç del Munt i Sant Llorenç prop Bagà que posseï Joaquim Areny de Plandolit*

Mark Mersiowsky
Universität Stuttgart
Historisches Institut. Abteilung Mittlere Geschichte

Data de recepció: 16/6/2004

Resum

Estudi d'un document original del segle X i tres del segle XI, procedents de monestirs catalans, trobats per l'autor a catàlegs de col·leccions privades i d'antiquaris consultables per internet. Edició crítica de tres d'aquests documents i rigorosa demostració diplomàtica de la seva procedència. Àmplia referència a l'abundosa documentació altmedieval de monestirs catalans i a les edicions i estudis de diplomàtica catalana.

Paraules clau: documents llatins medievals, fons de monestirs catalans, diplomàtica catalana, catàlegs de documents de col·leccions privades, comerç de manuscrits a internet.

Abstract. *Catalan Documents in Private Collections. 10th and 11th Century Originals from Sant Llorenç del Munt and Sant Llorenç prop Bagà, Once Owned by Joaquim Areny de Plandolit*

A study of one 10th century and three 11th century original documents from Catalan monasteries, found by the author in catalogues of private and antiquary collections accessible through the Internet. A critical edition of three of these documents is issued and accurate diplomatic demonstration of their origin is given. Broad reference to the rich early medieval documentation from Catalan monasteries and to Catalan diplomatic editions and studies.

Key words: Medieval Latin Charters, Fonds of Catalan Monasteries, Catalan Diplomatic, Catalogues of Records from Private Collections, Manuscript Trade through Internet.

---

* Títol i edició originals: «Katalanische Urkunden in privaten Sammlungen. Originale des 10. und 11. Jahrhunderts aus Sant Llorenç del Munt und Sant Llorenç prop Bagà aus dem Besitz des Joaquim Areny de Plandolit». *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde*, núm. 49, Colònia-Weimar-Viena: Böhlau Verlag, 2003, p. 49-80. Traducció de Pere Puig i Ustrell, abril 2004.

Els diplomates estan avesats a buscar en els arxius els documents que necessiten. Quan, adesiara, troben referències a exemplars de col·leccions particulars, normalment se'ls planteja un seguit de problemes, el més greu dels quals és, la majoria de vegades, l'accessibilitat. En tractar aquests exemplars dispersos, al diplomata li'n preocupa la seguretat. La publicació d'una recerca ha de tenir prou rigor crític per posar a disposició de la ciència, d'una manera garantida, les informacions que posteriorment s'extrauran dels diferents exemplars, perquè l'original ha desaparegut ja fa molt temps en alguna col·lecció, ha estat venut o s'ha perdut del tot.¹ Rere la història de la transmissió dels documents que dels fons d'arxius han anat a raure a col·leccions particulars s'hi amaga, a més, la història del col·leccionisme privat, molt menys explorada que la història dels arxius.² Ja quan els documents estaven curosament desats en els arxius de l'Antic Règim com a instruments de dret encara vigents, començaren alguns diplomates a recollir-los per motius ben diferents.³ És, tanmateix, difícil trobar informació sobre exemplars que estan en el comerç i a col·leccions privades. Així que una col·lecció és descoberta mitjançant catàlegs de béns o de subhastes, els exemplars resten només un temps en poder d'algú i després tornen al comerç. Molt sovint hom en rep informació de comerciants i col·leccionistes.⁴ En el curs de les meves activitats entorn dels documents antics i medievals he estat en contacte amb tota una sèrie de peces que estan en el mercat d'antiquaris i en col·leccions privades. Aquí parlaré de quatre documents catalans

1. Això no és un tòpic: l'any 2001 vaig trobar un rebut de la ciutat d'Eilenburg per al Govern de Saxònia de 3 de gener de 1493 posseït per un particular, que vaig poder fotografiar i transcriure; l'original fou destruït a Döbeln per la inundació del riu Mulde. Agraïxo al doctor Peter Orth, Monumenta Germaniae Historica, Munic, les indicacions filològiques que m'ha fet.
2. Sobre la història dels arxius i les seves mancances vegeu A.J. BEHNE, «Geschichte aufbewahren – Zur Theorie der Archivgeschichte und zur mittelalterlichen Archivpraxis in Deutschland und Italien», *Mabillons Spur. Zweiundzwanzig Miscellen aus dem Fachgebiet für Historische Hilfswissenschaften der Philipps-Universität Marburg zum 80. Geburtstag von Walter Heinemeyer*, editat per P. RÜCK, 1992, p. 277-297, aquí p. 281-287. Més recentment la història dels arxius ha pres un nou impuls, vegeu O. GUYOTJEANNIN, «La tradition de l'ombre: Les actes sous le regard des archivistes médiévaux (Saint-Denis, XIIe-XVe siècle)», *Charters, Cartulaires and Archives. The Preservation and Transmission of Documents in the Medieval West. Proceedings of a Colloquium of the Commission Internationale de Diplomatique*, editat per A.J. KOSTO/A. WINROTH (Papers in Medieval Studies, 17), 2002, p. 81-112.
3. Vegeu M. MERSIOWSKY, «Barocker Sammlerstolz, Raritätenkabinette, Strandgut der Säkularisation oder Multimedia Aufklärung? Diplomatisch-paläographische Apparate im 18. und frühen 19. Jahrhundert», *Arbeiten aus dem Marburger hilfswissenschaftlichen Institut*, publicat per P. WORM i E. EISENLOHR (Elementa diplomatica 8), 2000, p. 229-241; sobre la història del col·leccionisme de documents, M. MERSIOWSKY, «Urkundensammeln und Urkundensammlungen. Eine Einführung», *Urkunden, Autographen, sonstige Schriftstücke aus den Jahren 1211-1539. Ein Spiegel des europäischen Spätmittelalters*, 2002, p. 3-25.
4. Destaco aquí l'ubèrrim treball sobre el mercat de manuscrits de G. LANOE, «Ce sont amis que vent emporte ... Quelques réflexions autour des collections privées, des collectionneurs, du marché du manuscrit», <http://www.oew.at/ksbm/glm/lanoe2.htm> (situació el dia 3.07.2003) sobre el comerç de manuscrits. Es pot veure un extracte dels tresors documentals de la famosa col·lecció Phillipps en el *Auktionskatalog Bibliotheca Phillipica. Catalogue of English charters and documents from the Twelfth to the Nineteenth Century from the celebrated collections formed by Sir Thomas Phillipps, BT. (1792-1872)*, Sotheby's, 13th April 1981.

originals que, segons la recerca demostrà, cap al 1900 es trobaven tots en poder d'una persona determinada, el català Joaquim Areny de Plandolit. L'objectiu d'aquest treball és múltiple. Naturalment, es tracta de la seguretat d'aquestes peces singulars, dispersades i a llarg termini potser difícils de trobar. Però també aprofito l'ocasió per a remarcar els rics tresors documentals de Catalunya i l'activa diplomàtica catalana.⁵ És digne d'agraïment la bona disposició dels editors en admetre aquest treball per a la revista *Archiv für Diplomatik*, que té una voluntat d'obertura a la diplomàtica internacional.⁶

Catalunya, una regió autònoma al nord-oest d'Espanya, disposa d'un llegat quantitativament important de documents originals altmedievals com quasi cap altre país d'Europa no pot oferir, llevat d'Itàlia.⁷ Els anys 1994-1995 hom empenqué el recompte sistemàtic dels documents dels arxius i les biblioteques catalanes, tot i que una part dels arxius eclesiàstics encara no es va poder cobrir. Sobre aquesta base es pot comptar avui amb 85 documents del segle IX, uns 5.000 del X i uns 10.000 de l'XI,⁸ la major part documents privats.⁹ A diferència dels documents senyorials i papals,¹⁰ els documents privats altmedievals han restat bandejats per la diplomàtica durant molt temps. Per al període anterior a l'any 800, posseïm el cor-

5. Per mitjà de l'antiquari Stefan Müller, de Mönchengladbach, he rebut fa poc una còpia escanejada d'un document antic d'una col·lecció particular, inexactament descrit, i l'he pogut identificar bé. Agraïxo a l'actual propietari, que desitja romandre en anonimat, que me n'hagi facilitat una reproducció digital i m'hagi permès publicar-lo. A Stefan Müller, d'Antiquariat Stefan Müller, a Mönchengladbach, li agraïxo la seva mediació. Un agraïment especial dec al senyor Martin Schøyen, propietari de la Schøyen Collection, Oslo i Londres, que me n'ha permès la consulta i publicació, com també a la bibliotecària Elizabeth Gano Sørensen per enviar-me les còpies escanejades, i a l'editor del catàleg de la Schøyen Collection, professor Dr. Jens Braarvig, per les seves amables informacions.
6. W. KOCH/Th. KÖLZER, «Vorwort», *Archiv für Diplomatik*, 47/48, 2001/2, p. VII.
7. Una visió de conjunt concisa, fonamentada en recerques actuals, la proporciona P. PUIG I USTRELL, *Els pergamins documentals. Naturalesa, tractament arxivístic i contingut diplomàtic* (Normativa Arxivística, 3), 1995, p. 155-159, 169-172; visió dels arxius a p. 181-201. Sobre la transmissió de cartorals vegeu A. TORRA, «Els cartularis monàstics», *Temps de monestirs. Els monestirs catalans entorn l'any mil*, 1999, p. 242-251.
8. P. PUIG I USTRELL, *Els pergamins documentals*, p. 157, nota 4.
9. Ha tractat darrerament la coneguda problemàtica del concepte O. GUYOTJEANNIN, J. PYCKE, B.-M. TOCK, *Diplomatique médiévale* (L'Atelier du médiéviste 2), 1995, p. 103-104; B.-M. TOCK, «L'acte privé en France, VIIe siècle – milieu du Xe siècle», *Mélanges de l'École française de Rome*, 111, 1999, p. 499-537, aquí p. 500-502, 536; W. PREVENIER, «La genèse et les activités de la Commission internationale de diplomatique (1965-2000)», del mateix autor, *La Commission internationale de diplomatique 1965-2000 présentée à l'occasion du XIXe Congrès internationale des Sciences historiques* (Oslo, 6-13 août 2000), 2000, p. 7-13, aquí p. 13; fa referència a la investigació i la primera diplomàtica espanyola C. MENDO CARMONA, «Consideraciones sobre el concepto de documento privado», *Signo*, 3, 1996, p. 11-23.
10. Els diplomes carolingis foren publicats per R. D'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, vol. II, Primera part, *Els diplomes carolingis a Catalunya*. Segona part, *Els diplomes carolingis a Catalunya* (Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica 2), 1926-1950, 1952; els documents papals, per A. MILLARES CARLO, *Documentos pontificios en papiro de archivos catalanes. Estudio paleográfico y diplomático* 1, 1918; P. KEHR, *Die ältesten Papsturkunden Spaniens* (Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften Jg. 1926, Phil.-Hist. Kl. 2), 1926.

pus de les *Chartae Latinae Antiquiores*,¹¹ i per al temps posterior al 800, tot just s'està començant a treballar-hi. No hi ha exposicions, edicions o sèries de facsimils comparables als que s'han fet per als diplomes de sobirans.¹² Només en alguns països, sobretot Bèlgica i França, s'ha recopilat sistemàticament tots els documents, o almenys tots els originals, fins a una data determinada.¹³

Els tresors de documents catalans antics, tant de temps oblidats,¹⁴ han esdevingut accessibles a la ciència històrica en els darrers anys gràcies a una sèrie d'edicions,¹⁵ moltes d'elles publicades per la Fundació Noguera, fundada el 1976 pel notari Raimon Noguera i Guzman.¹⁶ Aquesta proliferació d'estudis de fonts, treballs

11. Els documents anteriors al 800 estan recollits ara amb addicions i correccions a *Chartae Latinae Antiquiores. Facsimile-edition of the latin charters prior to the ninth century*, 49, *Concordanze*, editat per T. DORANDI, 1998.
12. M. MERSIOWSKY, «Y-a-t-il une influence des actes royaux sur les actes privés du IXe siècle?», *Les actes comme expression du pouvoir au Haut Moyen Âge*, novembre 1999, editat per M.-J. GASSE-GRANDJEAN i B.-M. TOCK, *Atelier de recherche sur les Textes Médiévaux* (Université de Nancy, CNRS), 5, 2003, p. 139-178, aquí p. 139-142; vegeu la situació a França a B.-M. TOCK, «Introduction», al mateix lloc citat, p. 9-15, aquí p. 10-11.
13. Tenim a disposició el Thesaurus Diplomaticus disponible en CD Rom, *Cetedoc, versió 1.0*, 1997, així com *La Diplomatie française du Haut Moyen Âge. Inventaire des chartes originales antérieures à 1121 conservées en France*, 1. *Introduction générale, Album Diplomatique, Table chronologique, Table des auteurs*; 2. *Table des destinataires, Table des genres diplomatiques, Table des états de la tradition manuscrite, Table des sceaux, Table des chirographes, Table des cotes d'archives ou de bibliothèques*, editat sota la direcció de B.-M. TOCK, M. COURTOIS i M.-J. GASSE-GRANDJEAN, amb la col·laboració de PH. DEMONTY, *Atelier de Recherche sur les Textes Médiévaux*, [4], 2001. L'obra *Lichtbildarchiv der älteren deutschen Originalurkunden* publicada a Marburg és certament única per la qualitat de les reproduccions recollides, però no és completa. Sobre aquesta obra vegeu H. MEYER ZU ERMGASSEN, «Das 'Lichtbildarchiv älterer Originalurkunden' in Marburg. Aufgaben, Arbeitsweisen und Stellung in der Geschichte des Urkundenfaksimile. Ergebnisse einer Ausstellung», *Fotographische Sammlungen mittelalterlicher Urkunden in Europa. Geschichte, Umfang, Aufbau und Verzeichnungsmethoden der wichtigsten Urkundenfotosammlungen, mit Beiträgen zur EDV-Erfassung von Urkunden und Fotodokumenten*, editat per P. RÜCK (*Historische Hilfswissenschaften*, 1), 1989, p. 17-24.
14. P. RÜCK, «Beiträge zur diplomatischen Semiotik», *Graphische Symbole in mittelalterlichen Urkunden. Beiträge zur diplomatischen Semiotik*, editat pel mateix autor (*Historische Hilfswissenschaften*, 3), 1996, p. 13-47, aquí p. 36. En aquest important recull de símbols gràfics, Peter Rück hi va incloure també dues aportacions sobre documents catalans privats. Van treballar l'important fons de Sant Cugat del Vallès J. i M.D. MATEU IBARS, «Signa sur les parchemins du monastère de Sant Cugat del Vallès (Xe-XIIIe siècles)», al mateix lloc citat, p. 479-490; només van tractar dos exemples concrets R. CONDE, J. TRENCHS ÒDENA(†), «Signos personales en las suscripciones altomedievales catalanas», al mateix lloc, p. 443-452.
15. Sobre la història de les edicions vegeu PUIG i USTRELL, *Els pergamins documentals*, p. 161-169, a més de J. ALTURO i PERUCHO, J.M. MARQUÈS i PLANAGUMA, «La publicació de col·leccions documentals», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 5, 1986, p. 305-324, així com P. BONNASSIE, J. FERNÁNDEZ-CUADRENCH, «Les documents catalans des IXe-XIIe siècles, éditions récentes et publications en cours», *Le Moyen Âge*, 105, 1999, p. 149-160; vegeu més enllà P. BONNASSIE, *La Catalogne au tournant de l'an mil. Croissance et mutations d'une société* (L'aventure humaine), 1990, p. 15-22. Més bibliografia seleccionada es pot veure a la nota 16.
16. *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, estudi i edició a cura de R. MARTÍ (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 13), 1997; *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, vols. 1-3, estudi i edició a cura de G. FELIU, J.M. SALRACH (dirs.),

de diplomàtica i edicions té un rerefons polític. Els polítics de la regió autònoma de Catalunya han reconegut la història i la cultura com a components essencials d'una nova consciència regional i han promogut les actuacions corresponents.¹⁷ Si aquesta expansió dels estudis altmedievals i els treballs de diplomàtica fins ara han tingut una difusió reduïda fora dels límits de Catalunya és perquè la major part dels treballs s'han presentat sistemàticament en llengua catalana.

Malgrat, o potser a causa de la impressionant abundància de materials, no tots els documents originals catalans estan en els arxius de l'Estat espanyol.¹⁸ Com a conseqüència de la dissolució de monestirs catalans durant el segle XIX, algunes peces i lots complets anaren a parar al mercat d'antiquaris i a col·leccions privades.¹⁹ Això escau especialment per al fons, que comença l'any 933, de Sant Llorenç del Munt, del qual ens ocuparem perquè també hi jugà un paper important el català Joaquim Areny de Plandolit que hem esmentat al principi. En el curs de l'expansió dels treballs de diplomàtica a Catalunya, Pere Puig i Ustrell, avui director de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, edità els documents anteriors a l'any 1100 d'aquest monestir dispersos a diferents llocs. L'extens comentari d'aquesta documentació que acompanya l'edició és, ara com ara, el treball de diplomàtica i paleografia més profund que existeix sobre documents catalans dels segles X i XI.²⁰

M.J. ARNALL, I.J. BAIGES (COORDS.), P. BENITO, R. CONDE, V. FARIAS, L. TO (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 18-20), 1999; *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona, 924-1300*, estudi i edició a cura de J. MARQUÈS (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 12), 1997. *Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny 1070-1200*, estudi i edició a cura de R. SAROBE i HUESCA (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 16-17), 1998; *Diplomatari d'Alguaire i del seu monestir santjoanista, de 1076 a 1244*, estudi i edició a cura de J. ALTURO I PERUCHO (Fundació Noguera. *Diplomatariis* 21), 1999; *Diplomatari de la catedral de Tortosa, 1062-1193*, estudi i edició a cura de A. VIRGILI (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 11), 1997; *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, Terrassa, 958-1207*, edició a cura de P. PUIG I USTRELL, V. RUIZ I GÓMEZ, J. SOLER I JIMÉNEZ (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 24), 2001. Sobre aquesta fundació i el seu fundador, a qui, com a notari, importava sobretot l'obertura dels arxius notariais medievals i moderns i llurs documents, vegeu J.M. SANS I TRAVÉ, «Raimon Noguera i Guzman (1897-1990). Nota necrològica», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 9, 1990, p. 259-272. Però també, a part d'aquesta fundació han estat presentades altres edicions recentment, vegeu F.X. ALTÉS I AGUILÓ, «El diplomatari del monestir de Santa Cecília de Montserrat, 1. Anys 900-999», *Studia Monastica*, 36, 1994, p. 223-302; «2. Anys 1000-1077», *Studia Monastica*, 37, 1995, p. 301-394; «3. Anys 1079-1200. Índex», *Studia Monastica*, 38, 1996, p. 291-400.

17. Cal destacar els catàlegs d'exposicions com *Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles IX i X)*, 1999, i *Temps de monestirs* (citat a la nota 21). A més, hi ha una sèrie de llibres específics, publicats per la Generalitat de Catalunya, com ara J. ALTURO I PERUCHO, *El llibre manuscrit a Catalunya, orígens i esplendor*, 2001; M.J. ARNALL I JUAN, J.M. PONS I GURI, *L'escriptura a les terres gironines. Segles IX-XVIII, 1. Text i transcripcions. 2. Làmines*, 1993. Vegeu BONNASSIE, FERNÁNDEZ CUADRENCH, «Les documents» (citat a la nota 15), p. 150. També és digne d'atenció el treball de J. BOLÓS, V. HURTADO, *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia. Atles del comtat de Besalú (785-988)*, 1998; *Atles dels comtats d'Empúries i Peralada (780-991)*, 1999; *Atles del comtat de Girona (785-993)*, 2000; *Atles del comtat d'Osona (798-993)*, 2001.
18. P. PUIG I USTRELL, *Els pergamins documentals*, p. 171-172.
19. P. PUIG I USTRELL, *Els pergamins documentals*, p. 171.
20. *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomatari dels segles X i XI*, vols. I-III, a cura de P. PUIG I USTRELL (Fundació Noguera. *Diplomatariis*, 8-10), 1995; el document més antic és al volum II, núm. 1, p. 645-646, datat el 15 de maig del 933.

El monestir de Sant Llorenç del Munt, situat vora Terrassa, a uns quaranta quilòmetres al nord-oest de Barcelona, a una alçada de 1.095 metres, va sorgir d'unes cel·les monàstiques i fou fundat cap a mitjan segle x pels comtes de Barcelona. Entre 973 i 985 passà a domini del monestir de Sant Cugat del Vallès per acció dels comtes, el 1013 fou refundat com a abadia benedictina pels comtes Ramon Borrell i la comtessa Ermesenda i restà durant el segle xi en poder dels comtes de Barcelona. Després d'alguna unió amb altres monestirs, el 1098 Sant Llorenç del Munt tornà a domini de Sant Cugat del Vallès i restà definitivament dissolt el 1608, després d'una decadència progressiva durant els segles xv i xvi.²¹

La moguda història de l'arxiu de Sant Llorenç del Munt ha provocat que els documents es trobin avui dia a diferents llocs. El fons documental, que es conservà en el mateix monestir fins a la seva dissolució, passà el 1608 a la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaugustana, que comprenia les abadies benedictines d'ambdues províncies eclesiàstiques.²² La Congregació diposità la documentació, primer en el seu seminari de Lleida, després a Cervera i finalment, el 1672, en el monestir de Sant Pau del Camp, a Barcelona. Fins a la dissolució d'aquest monestir i del col·legi benedictí, l'any 1820, els arxius hi romangueren tancats.²³ Malgrat els decrets reials expressos, encara passà molt temps, fins que els documents de Sant Cugat del Vallès i Sant Llorenç del Munt arribaren a l'Arxiu de la Corona, a Barcelona. Els documents de Sant Cugat del Vallès, que havien de ser lliurats per una reial ordre de 20 de novembre de 1822, no hi ingressaren fins al 1835, i fins aleshores restaren junt amb els arxius d'altres monestirs de la dissolta congregació a Sant Pau del Camp. En aquest temps alguns documents passaren inopinadament de llur fons originari a altres. Aquests canvis d'emplaçament no han estat remarcats fins ara. La part principal dels originals de Sant Llorenç del Munt no fou lliurada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó fins al 1845.²⁴ És el gran servei de Pere Puig i Ustrell haver descobert tota la tradició, haver identificat els documents procedents de l'arxiu de Sant Llorenç del Munt i haver-los aplegat a la seva edició crítica.

Dels 498 documents coneguts dels segles x i xi, se n'han conservat, pel que se'n sap fins ara, 461 pergamins medievals amb 465 documents, per bé que 33 textos existeixen només en extractes de repertoris, en còpies modernes o en edicions. L'editor va establir 439 textos a partir dels originals i 20 a partir de còpies autèn-

21. P. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 14-113; M. RIU, «Monaquisme i feudalisme», *Temps de monestirs. Els monestirs de Catalunya entorn l'any 1000*, 2000, p. 89-95, aquí, p. 91.
22. E. ZARAGOZA PASCUAL, «Estado de los monasterios benedictinos catalanes y aragoneses en 1835», *Studia Monastica*, 34, 1992, p. 79-138, aquí p. 79.
23. Sobre l'arxiu vegeu F. UDINA, «Los fondos benedictinos custodiados en el Archivo de la Corona de Aragón», *Analecta Montserratensia*, 8, 1954-1955, p. 399-420, aquí p. 413-414. Sobre la dissolució dels monestirs vegeu E. ZARAGOZA PASCUAL, «Relación de los daños sufridos por algunos monasterios benedictinos españoles durante el trienio constitucional (1820-1823)», *Studia Monastica*, 30, 1988, p. 121-162, aquí p. 121.
24. UDINA, «Los fondos benedictinos», p. 402-407; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 250-251.

tiques. Va editar sis textos a partir de còpies simples, quatre de còpies arxivístiques, un d'una edició existent i vint-i-vuit de notícies trobades en algun repertori.²⁵ 218 dels textos foren lliurats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, 163 a l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya, a la mateixa ciutat, 74 es troben a l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat i 39 a la British Library de Londres.

Dels 218 documents que avui es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la secció Ordes religiosos, 200 són originals, 13 són còpies autenticades i 5 són còpies simples, tots en pergami i tots recollits per l'Arxiu de la Corona quan es produí la incorporació dels arxius dels monestirs dissolts.²⁶ En canvi, hom no sospitaria que els documents de la Biblioteca Nacional catalana, els de Montserrat i els de Londres estiguessin en aquests llocs. Pere Puig va poder descobrir el camí per on hi van anar a raure. Dels 163 textos de Sant Llorenç del Munt guardats a la Biblioteca Nacional, 158 són originals, 4 són còpies autèntiques i un és còpia simple, i provenen, com alguns documents d'altres monestirs, de l'erudit Joaquim Miret i Sans, que estudiava la història de la llengua catalana i li interessaven els documents pels noms de persones i de llocs.²⁷ En acabar el seu estudi científic i un cop publicats parcialment 152 documents,²⁸ Miret en va donar la major part el 1915 i alguns més el 1919 a l'Institut d'Estudis Catalans. D'allí, el 1919 van ingressar a l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya.²⁹ El donador havia adquirit les peces en qüestió a antiquaris, segons ell mateix escrigué, però no va donar cap indicació sobre els venedors.³⁰ Tot i això hi ha almenys suposicions sobre llur procedència. La Llibreria Antiga i Moderna de S. Babra, Llibreter Antiquari era aleshores l'empresa més important en el mercat català d'antiquaris. El seu propietari, Salvador Babra, tenia els millors contactes i disposava de fonts històriques, amb les quals proveïa de manuscrits i documents antics de procedència catalana a col·leccionistes privats i institucions. Hi hagué a més un contacte directe d'aquesta empresa

25. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 231-232.

26. Sobre el destí dels arxius vegeu E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona*, 1920, p. 56-59. Sobre el fons de Sant Llorenç del Munt vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 234-236.

27. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 236-238.

28. J. MIRET I SANS, «Los noms personals y geográficos de la encontrada de Terrassa en los siglos xè y xiè», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7, 1914, p. 385-407, 485-509; del mateix autor, *Antics documents de la llengua catalana y reimpressió de les Homilies d'Organyà*, 1915. Aquestes no foren les úniques donacions de Miret i Sans: vegeu *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, 1. *Barcelona, Arxiu Històric i Biblioteca de Catalunya*, direcció d'E. DURAN, compilació a cura de M. DEL MAR BATLLE, E. MIRALLES, M. TOLDRÀ, J. TRES (Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, 50), 1998, p. 162-163, 234.

29. Sobre la història de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'actual Biblioteca Nacional que el mateix Institut fundà vegeu *Repertori*, citat a la nota anterior, p. 111-112; J. JULIÀ I MUNÉ, «Pere Barnils i l'Institut d'Estudis Catalans (1913-1921)», *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 6 = *Estudis de llengua i literatura catalanes*, 14, 1987, p. 243-254; J. DE PUIG I OLIVER, «Geschichte der Biblioteca de Catalunya», *Bibliophile Kostarbeiten aus der Biblioteca de Catalunya. Eine Ausstellung der Biblioteca de Catalunya in der Badischen Landsbibliothek, Ausstellungskatalog*, 1986, p. 11-22, aquí p. 11-14.

30. MIRET, «Los noms», citat a la nota 28, p. 385.

amb Miret i Sans, ja que precisament ella fou editora dels documents. Per això els documents de Miret i Sans podrien provenir de Salvador Babra.³¹

Els documents de l'arxiu de l'Abadia de Montserrat ingressaren per una compra feta en el monestir. La documentació antiga del monestir, sobretot la biblioteca, restà en gran part destruïda el 1811 com a conseqüència de l'incendi i el saqueig provocats per l'ocupació napoleònica d'Espanya. Segons l'interès de l'abat i dels responsables de la biblioteca i l'arxiu, s'emprengueren en diversos períodes compres intensives per tal de compensar aquesta pèrdua. A la primera dècada del segle XX Montserrat va adquirir una part dels manuscrits del monestir de Sant Feliu de Guíxols.³² L'any 1900 l'abat Josep Deàs (1837-1921)³³ va permetre la compra de 262 documents antics, entre ells 116 pergamins de monestirs suprimits, així com manuscrits, gravats, pintures i llibres que posseïa Joaquim Areny de Plandolit. Plandolit col·leccionava documents, manuscrits i llibres. El 1895 va fer la seva primera professió com a monjo de Montserrat i prengué el nom de Guillem. Cap al 1900 es va traslladar al monestir de Samos, on renuncià a la professió solemne i deixà l'hàbit monacal. En traslladar-se, abans de la professió solemne, es desprengué de les seves propietats privades, les quals el monestir de Montserrat adquirí per compra. Fins i tot comprà la seva herència, el 1907.³⁴ Entre les antiguitats lliurades per Plandolit l'any 1900, s'hi trobaven 41 originals i tres còpies notarials de documents de Sant Llorenç del Munt.³⁵ Al costat d'això, avui es conserva a l'arxiu de l'abadia l'anomenat *Speculo del monestir de Sant Llorenç del Munt*, un manuscrit redactat principalment per un escrivà vers 1608 i completat vers 1700, que té 267 pàgines amb 437 registos de documents de Sant Llorenç del Munt anteriors al 1100. El *Speculo* té una gran importància, no només perquè dóna testimoni de 28 documents que només s'han conservat en els registos d'aquest llibre, sinó també com a memòria de la història de l'arxiu. Només prop d'un 12% dels originals conservats no foren recollits en aquest registre, el qual, a més, mostra que l'arxiu mantingué la seva integritat fins cap al 1700, malgrat la dependència de Sant Cugat del Vallès.³⁶ Un altre manuscrit d'època moderna que és a Montserrat procedeix del venedor dels documents, i potser també del

31. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 237, 252-253. També la Biblioteca de Catalunya comprà molts manuscrits a Babra: vegeu *Repertori*, citat a la nota 28, p. 112; PUIG I OLIVER, «Geschichte», p. 14.

32. Sobre la història de la Biblioteca de Montserrat vegeu A. OLIVAR, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del monestir de Montserrat* (Scripta et Documenta, 25), 1997, p. XIV-XIX; del mateix autor, *Els incunables conservats a la Biblioteca de Montserrat* (Scripta et Documenta, 40), 1990, p. 11, 16.

33. Sobre la biografia i la importància del seu abadiat vegeu J. MASSOT I MUNTANER, «L'abat Josep Deàs i Montserrat», *Studia Monastica*, 25, 1983, p. 133-152.

34. OLIVAR, *Catàleg*, p. XVII; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 252. La Biblioteca del monestir conserva encara avui dia les seves col·leccions heràldiques i genealògiques, vegeu Montserrat, Biblioteca del monestir, Mss. 108-130, i OLIVAR, *Catàleg*, p. 26-27.

35. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 238-239.

36. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 239-245. [Nota del traductor: en aquest lloc citat, a p. 242, vàrem exposar la identificació de mans redactores del *Speculo*, que arriben fins a ben entrat el segle XVIII.]

Speculo, Joaquim Areny de Plandolit. Cap al 1900 Plandolit enllestí la transcripció d'uns 50 documents de Sant Llorenç, entre els quals hi ha els textos de quatre originals que Pere Puig i Ustrell no va poder localitzar: «No hem trobat els quatre originals d'aquestes transcripcions, i per això les incloem al diplomatari, com a còpies simples.»³⁷

La darrera part considerable de documentació és avui a la British Library de Londres. El 1920 el Museu Britànic adquirí 78 peces, de les quals, segons el catàleg, 20 són del segle x i 39 de l'xi,³⁸ procedents de diferents monestirs catalans. De Sant Llorenç el Munt procedien 39 pergamins, un dels quals porta a més un altre text documental al dors.³⁹ Segons Josep Perarnau i Espelt, oferí aquests documents l'antiquari Eigil Fischer, que el 1918 havia venut una gran quantitat de documents de Girona, més tardans, a Copenhaguen.⁴⁰ Pere Puig completà aquesta troballa amb l'observació que tant els documents de Londres com els de Montserrat porten notes de classificació de Joaquim Areny de Plandolit. Com que Plandolit havia copiat a la seva col·lecció de transcripcions algunes peces que ara són a Londres, i també algunes que vengué a Montserrat, ell havia d'haver posseït durant algun temps totes aquestes peces. No se sap com anaren a parar de les seves mans a poder d'Eigil Fischer. Igual que Miret i Sans, també Plandolit pogué haver comprat els documents a l'antiquari Salvador Babra.⁴¹

Amb això arribem ara al destí dels quatre originals desapareguts. Pere Puig només els conegué en forma de registos de vers 1608 del *Speculo* i per les transcripcions de Plandolit, i els edità a partir d'aquests textos.⁴² Com que Plandolit els copià cap al 1900 ensems als que es troben ara a Londres i a Montserrat, també aquests hagueren d'estar en el seu poder. Tres d'aquests documents encara es poden trobar. El primer indici ja fou descobert per Pere Puig, que va remetre a una publicació de 1986 referent a documents de Sant Llorenç del Munt conservats a Sant Petersburg. E.M. Wolf i I.I. Tchelicheva esmentaren en aquest treball dos documents, un no datat i un altre de 1205.⁴³ Tots dos estan avui dia en una institució

37. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 244.

38. British Museum. *Catalogue of additions to the manuscripts 1916-1920*, 1933, p. 351, sobre Additional Charters: «62.604-62.681. Charters relating to the neighbourhood of Barcelona, A.D. 936-1496». PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 245 esmenta 38 documents del segle xi.

39. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 245-246.

40. J. PERARNAU I ESPELT, «Pergamins de Girona a Copenhague», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 3, 1984, p. 221-242, aquí p. 224-225; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 253.

41. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 253-254.

42. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 27, p. 676-677 (963), núm. 294, p. 1.018-1.019 (1040), núm. 300, p. 1.027-1.029 (1040); III, núm. 410, p. 1.189-1.190 (1063).

43. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 254. Amb la referència 209/9 i 209/10 foren citats per E. SÁEZ(†), C. SÁEZ, *El fondo español del archivo de la Academia de las Ciencias de San Petersburgo* (Ensayos y Documentos, 17), 1993, núm. 13, p. 72 (1193), núm. 14 (1205). [Nota del traductor: La primera notícia publicada d'aquest document aparegué a l'article d'E.M. WOLF; I.I. TCHELICHEVA, «Documents inèdits catalans a l'arxiu soviètic», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XIII (Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit, 5), Barcelona, 1986, p.149-155.]

pública, però procedien d'una col·lecció privada. L'acadèmic Nicolai Petrovitx Likhatchiev (1862-1935) havia col·leccionat, sobretot entre els anys 1883 i 1919, documents i autògrafs dels segles IX al XIX.⁴⁴ Entre aquests documents s'hi troben, no tan sols els dos coneguts pel treball de Wolf i Tchelicheva, sinó també un tercer de 1040, del fons de Sant Llorenç del Munt.⁴⁵ Ja dos anys abans de sortir publicada l'edició de Pere Puig, era disponible un treball sobre els documents espanyols de l'Acadèmia de Ciències de Sant Petersburg, que aquest autor encara no havia conegut.⁴⁶ Enmig de les grans dificultats de l'època, Emilio Sáez havia enllestit els anys 1982 i 1983, ja abans de l'aparició de l'article de visió general que hem citat, en unes poques setmanes, a l'aleshores ciutat de Leningrad, un catàleg amb registres i transcripcions dels documents espanyols conservats en aquesta ciutat, i el seu fill redactà l'obra i la publicà finalment el 1993.⁴⁷

El document de 12 de gener de 1040, conservat avui amb la signatura 290/4 a l'Arxiu de l'Acadèmia de Ciències de Sant Petersburg, fou editat per Emilio i Carlos Sáez en el seu catàleg, amb referència a l'original, que fou la font de la transcripció feta per Plandolit.⁴⁸ Likhatchiev adquirí els seus objectes a Leipzig, Milà, Berlín i París, als antiquaris List & Francke, Gabriel i Eugène Charivay, però també a Sotheby, Wilkinson i Hodge.⁴⁹ El núm. 294 de l'edició de Pere Puig, Nicolai Petrovitx Likhatchiev el comprà abans del 1919 a Ludwig Rosenthal.⁵⁰ És ben probable que els altres dos documents de Sant Llorenç del Munt conservats a Sant Petersburg també provinguin de Rosenthal, encara que no es pot demostrar.⁵¹ Com arribaren els documents a poder del famós antiquari muniquès,⁵² hom no ho pot saber per ara. És del tot possible que Rosenthal comprés els originals a Espanya, per tal com emprengué llargs viatges pel sud d'Europa per a realitzar compres i publicà entre 1907 i 1914, sobretot cap al

44. W.I. RUTENBURG, «Zrǔdla przechowywane w Archiwum Leningradzkiego Oddzialu Instytutu Historii (LO II) Akademii Nauk ZSRR [«Les sources conservées aux Archives de la Section de Léningrad de l'Institut d'Histoire (LO II) de l'Académie des Sciences de l'URSS», amb resum], *Studia Zródloznaweze*, 21, 1976, p. 135-144, aquí p. 135, 137-139, dóna una visió general. Estudia parts concretes d'aquesta col·lecció en treballs específics a *Sammelband Rukopisnye istochniki po istorii zapadnoj evropy v archive Leningradzskogo otdelenija Instituta istorii SSSR. Archeograficeskij spornik*, Leningrad, 1982. Vegeu també les referències succintes que donen SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español* (citat a la nota 43), p. 6, 36-38.
45. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español* (citat a la nota 43), núm. 6, p. 63-64 (1040), núm. 13, p. 72 (1193), núm. 14, p. 72 (1205); vegeu una exposició de conjunt del fons originari a p. 39-40.
46. En el seu manual sobre els pergamins documentals, que aparegué el mateix any, Pere Puig ja indicà també aquest treball, vegeu PUIG I USTRELL, *Els pergamins documentals*, p. 172.
47. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español*, p. 5, 9-12.
48. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español*, núm. 6, p. 63-64; vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 294, p. 1.018-1.019.
49. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español*, p. 15-38.
50. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español*, p. 17, 20, 63.
51. SÁEZ/SÁEZ, *El fondo español*, núm. 13, p. 72; núm. 14, p. 72; llista de proveniències a p. 20-35. Probablement Likhatchiev adquirí també després a Rosenthal els documents núm. 16 i 17.
52. A Löffelmeier, Ludwig Rosenthal als 'Wegbereiter' (1840-1928), *Die Rosenthals. Der Aufstieg einer jüdischen Antiquarsfamilie zu Weltruhm*, amb aportacions de E. ANGERMAIR, J. KOCH, A. LÖFFELMEIER, E. OHLEN i I. SCHWAB, 2002, p. 61-89.

1909, una sèrie de catàlegs especials sobre bibliografia i història d'Espanya, com també sobre incunables espanyols.⁵³

Així com l'intent de trobar més documents a partir dels catàlegs d'antiquaris de la família Rosenthal va resultar un carrer sense sortida, l'examen de llistes disponibles d'objectes de col·leccions privades va portar a noves troballes. La col·lecció privada de manuscrits i documents, així com d'altres testimonis històrics escrits, que consta com la més gran fundada al segle XX, és la de Martin Schøyen. No només està documentada per diversos «checklists» antics i impresos, sinó també per un catàleg anualment actualitzat al lloc web de la Biblioteca Nacional de Noruega, a internet. Gràcies a les bones imatges que acompanyen el text i malgrat la descripció en gran part equivocada, vaig poder trobar un altre document de Sant Llorenç del Munt. Es tracta del MS 590/50.⁵⁴ També aquest original fou conegut per la transcripció d'Areny de Plandolit i editat a partir d'ella.⁵⁵ Afortunadament, el

53. Löffelmeier, Ludwig Rosenthal (citat a la nota anterior), p. 73. Una llista dels catàlegs de Rosenthal es troba en l'annex de l'obra citada: «Kataloge und Listen des Antiquariats Ludwig Rosenthal (1864-1937)», *Die Rosenthals* (citat a la nota anterior), p. 231-239. S'hi esmenta: núm. 116: «Incunables espagnols», ca. 1907, 15 pàgines; núm. 125: «Spanische Geschichte» (segles XV i XVI). «Spanish literature and history», 400 números, ca. 1909, 34 pàgines; núm. 126: «Bücher in spanischer Sprache» (segles XV i XVI). «Livres en langue espagnole», 499 números, ca. 1909, 41 pàgines; núm. 131: «Incunables espagnols», 56 i 1 número, ca. 1909, 12 pàgines; núm. 137: «Spanische Inkunabeln. Incunables espagnols», amb 12 il·lustracions, 58 números, ca. 1914, 18 pàgines.
54. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50, vegeu <http://www.nb.no/baser/schoyen/4/4.4/44.html> (31 juliol 2003) [traduït de l'anglès]: «Acta de donació de quantitats de diners feta per Willelmi, els seus germans Willelmi i Iovanni, i les seves germanes Wirla i Frul a l'abadia de Sant Llorenç en memòria de llur mare; esmenta també un llegat hereditari venut per Rannolf Asumario. Testimonis, dominus Audegarii, abat, Remundi Seniofredi de Resubio, Amati Vidrici, Mironi Renardi, Bernardi Terrecii, Willelmi Wilaberti, Wilaberti Olibani, Willelmi Durandi i d'altres; expedit amb el signe notarial del sagristà i monjo Benedictus, amb signes de Willelmi, Willelmi, Iovanni, Wirla i Frul i els dels testimonis Wadall, Mironi Renardi, Pere Willelm, Willelm Wifre; datat el 10 calendes de juny l'any 3r del regnat del rei Felip. Manuscrit, en llatí, sobre pergami, Sant Julià d'Altaura, Itàlia, 23 de maig de 1062, un full, 11 × 15-26 cm, (9 × 25 cm), 14 llargues línies en una *littera minuscula carolina documentaria currens* (escriptura documental carolina corrent), la clàusula de validació en una escriptura engrandida i més cursiva, del monjo Benedictus, inicial d'obertura decorada a la ploma i signe notarial també de la mateixa ploma. Al dors, notes de diverses mans medievals. Context: els testimonis *Dominus Audegarii*, abat i *Remundi Seniofredi* són probablement els mateixos que signen un altre document datat el 1039, que també té el mot "Monte" al dors i sembla relacionar-se amb el mateix monestir de Sant Llorenç. Procedència: 1. Abadia de Sant Julià d'Altaura, Itàlia (1062); 2. Abadia de Sant Llorenç (1062); 3. Swann Galleries, Nova York, 6 novembre 1986, 33; 4. Bernard Rosenthal Collection, San Francisco, 1/281 (1986-1989); 5. Bernard Quaritch Ltd., Londres. Comentari: el rei Felip s'ha d'identificar possiblement amb el rei capetià Felip I, rei de França 1060-1108. *Audegarius* podria haver estat abat de Sant Julià d'Altaura. Les notes dorsals esmenten els noms de lloc de *Terraca* i *Monte*. *Terraca* no és identificable ara mateix, però *Monte* es pot referir al Sacro Monte, dedicat a Sant Francesc, al costat del llac Orta, a l'oest del llac Maggiore, al nord d'Itàlia. L'illa de Sant Giulio sobre el llac Orta, amb la seva primitiva basílica i capella dedicada a Sant Juli, podria també tenir relació amb Sant Julià d'Altaura». [Nota del traductor: recordem, com l'autor ja adverteix, que aquesta descripció del document està profundament equivocada.]
55. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, III, núm. 410, p. 1.189.

catàleg de la col·lecció Schøyen dona informacions exactes sobre la seva procedència. Temporalment estigué amb un altre document en el comerç antiquari dels Estats Units i tots dos foren subhastats per la Swann Gallery el 6 de novembre de 1986 a Nova York, segons es pot provar pel catàleg. Llavors l'adquirí l'antiquari Bernard Rosenthal per a la seva gran col·lecció paleogràfica. Amb aquesta col·lecció, ambdós van arribar el 1989 al tradicional antiquari Bernard Quaritch de Londres.⁵⁶ Martin Schøyen comprà llavors els documents a aquest antiquari, encara que amb una datació i una descripció falses.⁵⁷

També vaig poder trobar, dels que Plandolit posseï, el tercer original desaparegut. Per mitjà de l'antiquari Stefan Müller de Mönchengladbach, vaig aconseguir ja fa un temps una còpia d'escàner d'un document mal descrit d'una col·lecció privada, que ràpidament vaig poder identificar com de Sant Llorenç del Munt, ja que hi figurava com a autor *Odegari(us) gr(ati)a d(e)i abb(a) cu(m) cu(n)cta c(on)gregac(io)ne m(ona)chor(um) s(an)cti Laurentis coenobii*.⁵⁸ Novament, la transcripció de Plandolit confirmà que procedia de possessió seva.⁵⁹ Sobre el MS 590/50 de què ja hem parlat, el catàleg-web de la col·lecció Schøyen remarca [traduït de l'anglès]: «Els testimonis *dominus Audegarii*, abat, i *Remundi Seniofredi* són possiblement els mateixos que signen un altre document datat el 1039, que també porta el mot "Monte" al dors i sembla estar relacionat amb el mateix monestir de Sant Llorenç».⁶⁰ Aquesta descripció escau exactament al tercer original de què parlem aquí. Es pot suposar que la descripció posada a internet fou redactada per Bernard Rosenthal, que també posseïa aquesta tercera peça. Després de 1989 aquest pergamí sembla haver estat un temps en oferta al mercat americà, en el qual fou adquirit per l'actual posseïdor. La inestabilitat, ja repetidament observada, de les col·leccions privades escau precisament a aquest document, ja que l'octubre del 2003 sortí a subhasta a la casa de subhastes Stargardt de Basilea, especialitzada en autògrafs.⁶¹

Fins ara no he pogut trobar encara el quart original desaparegut de Sant Llorenç del Munt, però la cosa canvia si hom observa altres documents que posseï Plandolit. Juntament amb el document abans comentat de Sant Llorenç del Munt, Martin Schøyen va adquirir-ne un altre de la col·lecció Rosenthal a l'antiquari Quaritch, que consta a la llista de comprovació de la seva col·lecció amb la signatura MS

56. Sobre la col·lecció paleogràfica de Bernard Rosenthal vegeu *Bookhands of the Middle Ages*, 3. Els manuscrits medievals vénen principalment de la col·lecció Rosenthal. Bernard Quaritch Ltd, *Catalogue 1088*, 1988, p. 1 (sense els documents aportats aquí).

57. Vegeu les notes 54, 62.

58. Col·lecció privada, sense signatura. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 300, p. 1.027-1029.

59. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, III, núm. 300, p. 1.027.

60. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50, vegeu <http://www.nb.no/baser/schoyen/4/4.4/44.html> (31.07.03).

61. Subhasta especial J.A. Stargardt en col·laboració amb l'antiquari Moirandat Company AG, Basilea, 11 d'octubre del 2003, núm. 23, Catàleg, p. 12-14 amb reproducció a p. 13. [Nota del traductor: tal com m'informà després l'autor, a qui agraeixo l'atenció, el document és ara a la venda al lloc www.muellerbooks.com, per 15.000 euros].

590/49 com a document privat de l'any 829 de la Lorena o d'Itàlia.⁶² Ja a primera vista, la lletra i el disseny gràfic fan que no es pugui pensar ni en un producte lotaríngi ni italià, sinó, novament, en el sud de França o Catalunya. Encara que el posseïdor precedent, Bernard Rosenthal, l'hagués comprat a la mateixa subhasta de Nova York que l'exemplar ja comentat, això no vol dir res, és clar, sobre el seu origen. Les notes dorsals mostren clarament que el document no procedeix del fons de Sant Llorenç del Munt, sinó d'un altre arxiu.⁶³ Tot i això, aquests documents mostren uns trets específics comuns: una referència d'un nom i l'any arran d'un cantó del dors, en tinta negra i, certament, d'una mateixa mà amb lletra un xic rígida. Així, el document de 1063 de la col·lecció Schøyen porta la nota *Monte* a l'angle superior dret, en tinta negra, i a sota 1062,⁶⁴ i el document de 1040, a la banda inferior esquerra, vora el marge, la nota *Monte* i a sota 1039. Exactament les mateixes notes porten també els documents posseïts per Plandolit que són a l'abadia de Montserrat i a Londres.⁶⁵ Com que, a més, la nota que dona l'any i en diverses ocasions dona un any anterior al còmput correcte coincideix amb les datacions que Plandolit aporta a les seves transcripcions conservades a Montserrat, no hi pot haver dubte sobre l'origen d'aquestes notes dorsals.⁶⁶ De la mateixa mà procedeix igualment la nota que hi ha en els dos documents catalans de la col·lecció Schøyen. En el pergami que comentem, hi va escriure a la part inferior esquerra *S. Sebastian*, a sota 965 i entre ambdues línies, a la dreta, *mon* amb una *a* enlairada.⁶⁷ El contingut del document deixa clar que anava destinat a una *domu(m) s(an)c(t)i Sebastiani monesterii qui est in*

62. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49, vegeu <http://www.nb.no/baser/schoyen/4/4.4/44.html> (3.07.2003) [traducció de l'anglès]: «Acta de donació feta per *Guisclamundus, presbiter, Poncio* i *Bergonna* al monestir de Sant Sebastià de la vall *Bucuranense* i a la regió *Cerdaniense*. Expedít sota el signe notarial del prevere *Godmares*, amb signes dels autors *Guisclamundus, Poncio* i *Bergonna*, i dels testimonis *Belasco, Belus* i *Alamirus*, escrit el 7 calendes de novembre (26 octubre), l'any 12è del regnat de *Luthario*, fill de *Ludovico*. Manuscrit en llatí, sobre pergami, Lorena o Itàlia, 26 d'octubre del 829?, un full, 7 × 29 cm (5 × 28 cm), deu llargues línies en una *littera minuscula carolina documentaria media* (escriptura carolina documental de qualitat mitjana), inicial d'obertura decorada a ploma al llarg del marge esquerre, signes dels testimonis fets a ploma, signe notarial a ploma del prevere *Godmares*. Notes dorsals del segle XVII amb referències al contingut del document. Procedència: 1. Notari *Godmares, presbiter*, monestir de Sant Sebastià (?), ca. 829; 2. Swann Galleries, Nova York, 6 de novembre de 1986, 30; 3. Bernard Rosenthal Collection, San Francisco, 1/280 (1986-1989); 4. Bernard Quaritch Ltd., Londres. Comentari: manuscrit molt antic que mereix més investigació per manca d'una localització clara. El rei al qual és més possible que faci referència la clàusula de datació, entre els reis carolingis de França, Alemanya i Itàlia entre 751 i 1012 és Lotari I de Lotaríngia (Lorena) i Itàlia, que governà els anys 817-855, emperador el 840 com a successor del seu pare Lluís I d'Aquitània, emperador des del 813, que governà els anys 781-840. Això dataria el document al 829, en coherència amb l'aparença primitiva de l'escriptura».
63. SÁEZ/SÁEZ, «El fondo español», p. 63-64, no cita cap referència que s'hi assembla. Puig i Ustrell emprà les notes dorsals com a criteri de pertinença al fons, vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 247-248.
64. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50, al dors.
65. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 253-254.
66. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, p. 1.027; a la mateixa obra, III, p. 1.189.
67. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49, al dors, amb el significat, sembla clar, de *monestir*.

vale Bucura(n)ne(n)se,⁶⁸ el monestir de Sant Sebastià del Sull, a Saldes, que el 983 esdevingué un priorat de Sant Llorenç prop Bagà.⁶⁹ Aquesta identificació aclareix per què aquest document prové igualment de possessió de Joaquim Areny de Plandolit. Com ja hem dit, entre 1820 i 1835 els arxius dels monestirs suprimits van restar aplegats a Sant Pau del Camp, tant el de Sant Llorenç del Munt com el de Sant Llorenç prop Bagà.⁷⁰ Tant en els fons documentals lliurats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó després del 1835, com en els que, havent errat pel mercat d'antiquaris al segle XIX, avui es conserven a la Biblioteca de Catalunya, a la British Library i al monestir de Montserrat, entre la massa de documents de Sant Llorenç del Munt s'hi trobaven originals que cal atribuir a d'altres monestirs. A part de documents de Sant Cugat del Vallès, n'hi havia de Sant Llorenç prop Bagà.⁷¹ A diferència del cas dels documents de Sant Llorenç del Munt, aquí la datació posada al dors és escaient.⁷²

A mig camí de refer la història de la transmissió dels quatre originals i llur itinerari, encara amb llacunes per omplir, per les mans de comerciants i col·leccionistes, ens hem d'ocupar ara de diplomàtica. Els tres documents es corresponen amb el tipus usual de documents privats catalans dels segles X i XI. Són escrits en fragments de pergami rectangulars, tallats en part irregularment.⁷³ No s'hi troben línies de pauta.⁷⁴ En tots tres casos, els documents comencen amb una inicial I,⁷⁵ que a l'exemplar més antic porta decoració floral i té una sortida en tres fulles⁷⁶ i en els altres dos són lletres simplement engrandides i contornejades.⁷⁷ Els documents catalans dels segles X i XI porten múltiples subscripcions autògrafes i signatures no autògrafes,⁷⁸ acompanyades d'uns símbols gràfics determinats. Les

68. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49, vegeu-hi el text que aportem en aquí. Es tracta de la vall de Brocà, que consta com a *vallis bucaranensis*, *bucuranus*, *bocharanensis*, vegeu F. UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Escuela de Estudios Medievales, Publicaciones de la Sección de Barcelona, 15), 1951, p. 527.
69. RIU, «Monaquismo», p. 92. No em fou accessible M. RIU «El monestir de Sant Sebastià del Sull, al municipi de Saldes, i la seva rotonda», *Urgellia*, 6, 1983.
70. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 251.
71. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 234-239, 246. Llàstima que, quan el treball ja era en premsa, encara no m'havia estat accessible l'obra de J. BOLÓS, M. PAGÈS, *El monestir de Sant Llorenç prop Bagà* (Art i estudi. Quaderns d'Estudis Medievalls, 1), 1986.
72. Sobre els còmputos cronològics usats a Catalunya vegeu UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 74-76, 79-80, amb taules rere p. 80. Sobre la problemàtica de la datació, G. FELIU, «Cronologia», *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona*, 1, p. 143-215, aquí p. 145-150, amb molta bibliografia.
73. El document de 1063, Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50, fou escrit en una peça extrema, on encara s'hi pot reconèixer bé l'acoblament del coll.
74. Sobre l'alineament vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 345-346.
75. UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 23-26; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 345-346.
76. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49; vegeu la reproducció I a l'apèndix.
77. Propietat privada, sense signatura; Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50. Sobre el format dels pergamins vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 265-268.
78. UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 16-18; CONDE, TRENCHS, ÒDENA(†), «Signos personales» (vegeu la nota 14); PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 354-358; MENDO CARMONA, «La suscripció» (vegeu la nota 79).

subscripcions autògrafes van normalment precedides de *ss* o *sss*, que valen per *subscripsi*, signes de subscripció estilitzats geomètricament en forma de llaços i de vuits.⁷⁹ Les signatures no autògrafes porten la majoria de vegades un disseny de *signum* format per la combinació del mot *signum*, més o menys abreujat, i una creu.⁸⁰ En els nostres documents trobem les formes *si+gnu(m)*,⁸¹ *s(ignum)+*,⁸² i *sig+n(um)*.⁸³ Els quadrants de la creu sempre són omplerts amb punts.

La influència, profunda encara al segle IX, de l'escriptura de documents heretada de l'època visigòtica⁸⁴ restà reduïda als segles X i XI a Catalunya —a diferència de Lleó⁸⁵— a uns escassos trets i ja no es pot entreveure en els documents que tractem aquí.⁸⁶ Tots els documents de què parlem aquí són escrits en minúscula carolina sense influències cursives notables.

Les majúscules són emprades a tots tres documents per a destacar el nom de l'escrivà, i en el document del 965 també per a ornar el darrer mot *SupRA*.⁸⁷ Els textos són moderadament abreujats, generalment amb l'ús de la titlla amb valor d'una nasal, a més dels signes usuals convencionals per a *-us*, *-ur* *-er*, *per*, *pro*, *pre*, *e(st)*, *q(uod)*, *-q(ue)* i *p(ro)pt(er)*. També s'abreugen conceptes habituals com ara *p(res)b(ite)r*, *f(ie)m(ina)*, *fr(atr)es*, *m(ona)ch(us)*, *s(estario)s*, *k(al)(en)d(a)s*, *n(o)n(a)s*, *t(em)p(o)re*, *t(i)b(i)*, *v(o)b(is)*, *d(e)*. Tot això es correspon amb l'ús normal en els documents catalans.⁸⁸

El document del 965 prové d'una mà cal·ligràfica, marcadament escolaritzada. L'època es pot comprovar paleogràficament, sobretot a partir de la manca de reminiscències visigòtiques, l'ús exclusiu de la *d* dreta de la minúscula carolina (en els documents més tardans domina la *d* uncial rodona) i la *g* derivada de la forma semiuncial.⁸⁹

Els altres dos documents més tardans permeten, no sols una atribució cronològica, sinó també la comparació d'escriptors. El monjo i prevere Guifré, redac-

79. Vegeu RÜCK, «Beiträge» (com a nota 14), p. 18-20; C. MENDO CARMONA, «La subscripció alto-medieval», *Signo*, 4, 1997, p. 207-229, aquí p. 216-218.

80. Vegeu sobre això UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 41-42; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 355-358.

81. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49.

82. Col·lecció privada, sense signatura.

83. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50.

84. UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 20-21; A.M. MUNDÓ/J. ALTURO, «La escritura de transición de la visigótica a la carolina en la Cataluña del siglo IX», *VIII Coloquio internacional de paleografía latina. Actas, Madrid-Toledo 29 setiembre-1 octubre 1987*, 1990, p. 131-138, aquí p. 132-135.

85. C. MENDO CARMONA, «La escritura de los documentos leoneses en el siglo X», *Signo*, 8, 2001, p. 179-210.

86. UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 21-23; ARNALL/BAIGES, «Estudi paleogràfic» (com a la nota 88), p. 63-82, aquí p. 70-71; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 276-287.

87. En tots tres casos no es tracta d'escriptura majúscula pura, sinó de formes mixtes, en les quals entren lletres capitals, uncials i minúscules.

88. Sobre les abreviatures en els documents catalans vegeu ARNALL/BAIGES, «Estudi paleogràfic» (com a la nota 16), p. 73-74; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 328-341.

89. Vegeu una detallada exposició del desenvolupament de les formes de les lletres a PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 287-327, fins ara el treball més extens sobre el material paleogràfic de Catalunya.

tor del document de 1040, va escriure quatre originals del fons de Sant Llorenç del Munt conservats, dels anys 1037 a 1056.⁹⁰ Amb un total de 32 documents datats entre 14 d'agost de 1042 i 28 de gener de 1069, el monjo Benet, que va escriure el document de 1063, és l'escrivà més sovint testimoniat en els documents del fons de Sant Llorenç del Munt, junt amb el levita Guadamir.⁹¹ De tots dos es presenten les reproduccions d'alguns exemplars, per bé que una mica reduïdes, mitjanament utilitzables.

La comparació del document de 1040 amb els documents de Guifré reproduïts per Puig i Ustrell no deixa dubte sobre la similitud de les mans. Guifré usa una minúscula recta, clara, esvelta, cal·ligràfica, segueix bé l'alineament, els allargaments cap amunt són sovint engruixits i alguns acaben amb atacs oblics, en forma d'espàtula. És típic l'enllaç *et-*. El seu signe de subscripció té la forma d'un 8 esbiaixat, inclinat cap a la dreta.⁹² El document de Benet també reflecteix clarament la mateixa mà en comparar-lo amb una donació de l'1 de desembre de 1044, malgrat la distància temporal entre l'un i l'altre. Les línies onegen lleugerament, el començament de les línies es desvia un mica cap a l'esquerra, la distància interlineal no és gaire gran. La separació de mots és coherent i l'escrivà utilitza sovint un punt a mitja alçada per a separar petites unitats de frase. La lletra és més aviat inquieta, amb el cos central accentuat i els pals inferiors poc desenvolupats, que arriben sovint a la part alta de la línia inferior següent. L'escriptura és lleugerament inclinada cap a l'esquerra, d'una manera marcada, i el seu caràcter inquiet és provocat per la tendència, sovint observable dins una mateixa lletra, a inclinar-se cap a la dreta. També es pot comparar la decoració gràfica: tots dos documents comencen amb una inicial *I* contornejada sense ornaments especials, i els signes de subscripció, amb un nus de trena ample i contornejat, són idèntics, igual que els *signa*. També el tractament de les lletres en particular, com la *g* amb un arc obert, moderadament ganxut, l'enllaç *ct-*, amb un traç horitzontal allargassat a mitja alçada i l'enllaç interromput a la part superior, i el nexa de *et-*, no deixen cap dubte sobre la identitat de les mans.⁹³

Per la manca d'usos cancellerescos sòlids, els trets del procés de documentació juguen un paper important com a criteris d'originalitat en la crítica encara insatisfactòriament desenvolupada dels documents altmedievals privats.⁹⁴ Per això farem

90. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 264, p. 979-981; núm. 290, p. 1.011-1.014; núm. 300, p. 1.027-1.029; de la mateixa obra, III, núm. 384, p. 1.150-1.152. Vegeu les referències a aquest escrivà a PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, p. 622. S'hi afegeix encara un altre document conservat només en una còpia posterior, a la mateixa obra, II, núm. 291, p. 1.014-1.015.

91. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 323, p. 1.066-1.069; núm. 444, p. 1.243-1.244; vegeu també p. 619, i llista dels documents que escriviren a p. 621.

92. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 264, 290; I, làmines 23, 25 (rere p. 368). Hi ha una caracterització detallada de l'escriptura a p. 979, en el comentari al núm. 264.

93. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, III, núm. 333; I, làmina 28 (rere p. 368).

94. A. BRUCKNER, «Diplomatische Notizen», *Archivalische Zeitschrift*, Köln, 50-51, 1995, p. 255-260, aquí p. 257-258. Del mateix autor, «Introduction», *Chartae latinae antiquiores. Facsimile-edition of the latin charters prior to the ninth century*, I, Switzerland: Basle-St. Gall, editat per A. BRUCKNER, R. MARICHAL, 1954, p. VII-XI, aquí p. VII-VIII. A. BRUCKNER, «The diplomatic of early

atenció especialment a les signatures autògrafes i els vestigis d'additaments ulteriors en els *signa*. Comencem pels darrers. Si en el document del 965 no es poden reconèixer additaments de punts a la vista de la còpia digitalitzada de què dispo, ⁹⁵ en el de 1063 els punts del quadrant inferior dret són afegits posteriorment: la tinta marró fosc és més intensa, els punts en resulten més foscos que els altres, són notòriament més grossos i tenen un contorn desigual, mal seguit, com si fossin executats amb una ploma mal tallada o amb un altre objecte. ⁹⁶ El document de 1063 conté només *signa* estereotipats, ⁹⁷ que procedeixen indubtablement de la mà de l'escrivà. ⁹⁸ Els altres dos casos, tanmateix, mereixen una consideració més profunda. En el document del 965, els quatre *signa* iguals foren escrits de ben segur pel mateix escrivà del text. La subscripció de *Gisclamundus*, en canvi, es diferencia clarament de l'escriptura del text, tot i que foren escrits amb la mateixa tinta. Aquesta subscripció s'arramba una mica a la línia precedent. El ductus és, en general, més angulós, menys arrodonit. Així com l'escrient del document usa la *g* de tradició semiuncial, com una zeta, i l'executa amb un arc allargat i obert, la *g* de la subscripció és petita, compacta, amb un cap un xic angulós, l'arc d'una dimensió semblant, empès cap a la dreta i tancat. També es poden reconèixer les diferències en la forma de les lletres restants. Al final de la subscripció hi ha un signe rígid. ⁹⁹ A més a més, *Godemares* escriu el nom del donador *Guisclamu[n]dus*, mentre que aquest subscriu com a *Gisclamundus*. Per això no dubto a considerar autògrafa la subscripció de *Gisclamundus*.

Més complicat és el cas del document de 1040. L'escriptura d'*Odgarius* és semblant a la de Guifré. Només dispo d'una reproducció relativament bona, a mesura original, del document de 1040. Per això els arguments sobre la qüestió de la mà escriptora només es poden formular amb cautela. Cal fer-hi una sèrie d'observacions concretes. La subscripció *Odgarius gra(tia) dei abba ss* comença una mica per sota de la línia sobre la qual acaba la datació i se situa la signatura, clarament feta per l'escrivà del text, d'Ermesenda. L'escriptura d'*Odger* en subscriure no té, a diferència de la de Guifré, cap tendència a la dreta, sinó que

---

alemannian charters», *Chartae latinae antiquiores. Facsimile-edition of the latin charters prior to the ninth century*, II, *Switzerland: St. Gall*, editat per A. BRUCKNER, R. MARICHAL, 1956, p. VII-XIV, aquí p. XII-XIII. Amb el títol de «Originale und Kopien sogenannter Privaturkunden aus St. Gallen», en el marc d'una ponència que vaig presentar al col·loqui de la Mission Historique Française a Göttingen el 14 d'abril del 2003, vaig plantejar els primers resultats en el camí vers una crítica adient dels documents privats altmedievals.

95. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49.

96. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50. El punt en el *signum* de *Fru*l és fins i tot confús. En el document de propietat privada de 1040, sense signatura, que vaig trobar però no vaig poder veure en original, no vaig poder-hi esbrinar, a partir de la còpia d'escàner, si els punts palesen l'execució d'un additament posterior. Sobre la qüestió dels elements autògrafs en els *signa* vegeu UDINA MARTORELL, *El Archivo*, p. 17-18; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 357-358.

97. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/50.

98. Com ja hem vist, es corresponen del tot amb els del document de 1044, vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, III, núm. 333; de la mateixa obra, I, làmina 28 (rere p. 368).

99. Oslo i Londres, The Schøyen Collection, MS 590/49, vegeu-hi la reproducció 1, a l'apèndix.

tendeix, a les astes altes, més aviat cap a l'esquerra i col·loca les lletres més espaiades. La titlla d'abreujament a *d(e)i* discorre en el nom d'Odger obliquament a través del pal alt de la *d*, mentre que Guifré fa onejar la mateixa titlla sobre la *i*. La *s* en el nom *Odgarius* amb prou feines surt per la part alta i el seu arc és lleugerament ondulat, paral·lel a la línia de mitja alçada. A partir d'aquests trets es pot suposar que hi ha una altra mà en acció. La separació gairebé inexistente entre *gra* i *di* es troba a totes dues reproduccions de subscripcions autògrafes d'Odger que tinc a disposició, mentre que entre els dos mateixos mots abreujats que hi ha a la primera línia del document de 1040, com a la signatura d'Ermesenda, hi ha una clara separació. El signe de subscripció es correspon exactament amb el d'Odger.¹⁰⁰ Com a tots els documents escrits per ell mateix, l'abat subscriu en els termes *Odgarius gra(tia) Dei abba*,¹⁰¹ mentre que l'escrivà del text usa la forma *Odegarius*. Amb tota la cautela necessària, doncs, voldria també aquí considerar la subscripció de l'abat com a autògrafa. El nom d'Ermesenda, en canvi, fou escrit per Guifré, la creu dibuixada per ell abans del nom, amb els traços finals dels braços de la creu parcialment fendits, es troba també en un document escrit per ell datable el 1037.¹⁰²

Pel que fa a les signatures dels membres de la comunitat, és difícil distingir-hi les mans sense veure l'original. Les diferents signatures es destaquen de vegades lleugerament per la tinta i la designació com a monjo és abreujada de manera diferent: *mchs*, *mnchs*, *mnhs*, *mchus*, *mnchus*. La sèrie de signatures de monjos comença amb *Undi[sc]lus m(ona)ch(us)* i *Reimundus m(o)n(a)ch(us) ss*, tots dos autògrafs, segons demostren l'abreujament de *monachus*, en un cas amb titlla d'abreviatura recta, i en l'altre en diagonal, i el ductus diferenciat. Amb tinta força més fosca veiem després la signatura *ss+Ermmirus m(o)n(ac)h(u)s*, que a més està un xic inclinada. Amb una certa separació segueix, en una franja més ampla, l'autògraf inequívoc *Remundus Seniofret et m(ona)chus ss*, així com *Amatus m(o)n(a)chus*. Aquesta subscripció, malgrat la manca del mot *subscripsi*, es destaca com a autògrafa per la seva rigidesa i pel traç una mica tremolós, fet amb una ploma més ampla. Les dues signatures següents, *S+ Ato m(o)n(ac)h(u)s*. *S+ Ballomarus m(o)n(ac)h(u)s* procedeixen indubtablement d'una mateixa mà que usa la mateixa abreviatura per a *monachus* i el mateix disseny del *signum*. Encara que és semblant, la signatura següent *S+[Ponci]us m(o)n(a)ch(u)s sss* podria ser d'una altra mà. Les següents, *Guizardus m(ona)ch(u)s*. *Petrus m(ona)ch(u)s*. *Ioannes m(ona)ch(u)s*. *Miro m(ona)ch(u)s*. *Reimundus m(ona)ch(u)s* procedeixen de la mateixa mà, cosa que permeten suposar, no tan sols l'abreviatura de *monachus*, sinó també la *h* amb un arc petit, encongit, amb forma d'un-

100. Vegeu la làmina 22 de 1035 i la 27 de 1041 a PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, rere p. 369.

101. La llista dels documents d'Odger es troba a PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, p. 623; llevat del document 326, que fou deixat sense cloenda, la subscripció de l'escrivà sempre presenta el nom *Odgarius*.

102. Propietat privada, sense signatura; vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, làmina 23, rere p. 369.

gla, així com les lletres *m*, *n*, (sobretot els traços verticals i l'aparença), i la *s*. Molt similar també és la següent, *S+Gelallus monachus*, que també podria ser escrita per aquest mateix escriptor. Per la resta, els símbols gràfics usats aquí com a autògrafs o fets per altres escriptors no es corresponen amb els de l'escriptor Guifré.¹⁰³

L'anàlisi paleogràfica i els indicis clars del procés de documentació, amb les subscripcions autògrafes i els *signa* completats posteriorment, permeten demostrar que els tres documents que hem examinat aquí detalladament són documents originals privats dels segles *x* i *xl*. No ens hem d'ocupar aquí del formulari de cadascun en particular. El formulari dels documents de 1040 i 1063 ja fou recollit per Pere Puig i Ustrell en el seu treball. El de 1063 presenta una acta de definició, un tipus documental nou del segle *xl*, típic de la transformació feudal del món català.¹⁰⁴ Es pot establir fàcilment que la redacció del document del 965 per a Sant Sebastià del Sull, a Saldes, té una estructura similar i molts paral·lelismes, però no es correspon en alguns punts amb les execucions testamentàries que es conserven dels fons de l'antic arxiu comtal de Barcelona, de Girona i de Sant Llorenç del Munt.¹⁰⁵ Una investigació comparativa dels diferents tipus documentals de Catalunya i de les tradicions formulàries regionals seria una tasca que valdria molt la pena per a la diplomàtica.¹⁰⁶

Com a mesura de protecció dels originals aporto tres textos en apèndix. El document de Sant Petersburg fou editat a partir de l'original per Emilio i Carlos Sáez en el seu catàleg. Com que no n'he pogut tenir cap reproducció, em baso en aquesta publicació.¹⁰⁷ Dels altres tres documents n'he fet les transcripcions a par-

103. Propietat privada, sense signatura. Les reproduccions del *signum* de Guifré i el seu *subscripti* de 1037 i 1039 a PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, rere p. 369, làmines 23, 25.
104. Sobre aquest tipus documental vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 554-562. El document de la banda del dors es conserva en original a l'Arxiu de la Corona d'Aragó: vegeu PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, III, p. 1.188.
105. Ja la formulació *qui sumus manumissores de omine nomine Arguirici qui est conda*, text I, no troba cap paral·lel: un cop llegim *qui sumus elemosinariis* i la majoria de vegades els autors dels documents de Sant Llorenç del Munt són designats com a *donatores*. A Girona, en canvi, trobem la forma estereotipada *qui sumus tutores vel elemosinarii*. Sobre les execucions testamentàries vegeu MARTÍ, *Col·lecció diplomàtica*, p. 35; PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 491-492 (amb alguns testimonis dels documents conservats).
106. Fins ara tenim una sèrie de treballs de Michel Zimmermann: M. ZIMMERMANN, «Langue et lexicographie. L'apport des actes catalans», *BECh*, 155, 1997, p. 185-205; del mateix autor, «Affirmation et respect de l'autorité dans les chartes», *GASSE-GRANDJEAN/TOCK, Les Actes*, p. 215-240.
107. Unes mínimes divergències es poden detectar entre l'edició segons la transcripció d'Areny de Plandolit i la de Sáez, Sáez a partir de l'original. SÁEZ/SÁEZ, «El fondo español», núm. 6, p. 63-64 (ed. A); PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, II, núm. 294, p. 1.018-1.019 (D): *Guillelmo Tudisclø* ed. A, en lloc de *Guilelmo Tudisclø* D; *co[n]paracione* ed. A, en lloc de *comparacione* D; *in termino* ed. A, en lloc de *in termine* D; *Bangeres* ed. A, en lloc de *Bagneres* D; *impignoramus* ed. A en lloc de *impignoramus* D; *benefitium* ed. A, en lloc de *beneficium* D; *conponat* ed. A, en lloc de *componat* D; *inrumpendum* ed. A, en lloc de *inrumpendum* D; *conponat aut conponamus* ed. A, en lloc de *componat aut componamus* D; *inmelioracione* ed. A, en lloc de *immeliioracione*. Pel nom *Rarnio* els editors van trobar possible també *Ramio*, com D: vegeu SÁEZ/SÁEZ, «El fondo español», p. 64, nota a.

tir de còpies digitalitzades d'alta resolució que m'han estat facilitades amablement pels propietaris, i les he comparades amb les edicions precedents. Els originals no m'han estat accessibles per ara.¹⁰⁸ Amb la col·lecció feta, es confirma l'opinió de Puig i Ustrell que les transcripcions de Plandolit foren fetes a partir dels originals i són força fiables.¹⁰⁹

Davant de l'abundància d'originals conservats en els arxius i biblioteques catalans, els documents presentats aquí són marginals. No obstant això, és obligació de la diplomàtica agafar de la manera més completa possible tot el material disponible i posar-lo a disposició. Tal com mostra la troballa que hem fet a la col·lecció Schøyen, al costat del document de Sant Llorenç del Munt encara desaparegut, hem de comptar amb altres documents que passaren de mans de Plandolit a altres posseïdors i avui potser encara poden ser identificats en el mercat d'antiquaris o en col·leccions privades.¹¹⁰

El destí tortuós i sovint amb llacunes que els documents pateixen mostra, tanmateix, com és d'important una justa obertura i informació de les col·leccions privades amb dades sobre la procedència, no només per al col·leccionista, sinó també per a la ciència. Precisament internet ofereix una plataforma molt assequible per a la informació i pot aportar descobriments molt notables, com ho demostra l'exemple de la col·lecció Schøyen.

108. Vegeu apèndix, textos I-III.

109. PUIG I USTRELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, I, p. 676.

110. En catàlegs d'antiquaris he pogut trobar dos documents catalans antics més. Així, una casa americana, Biondi Rare Books & Manuscripts, ofereix avui (juliol 2003) dos documents de 1011 (més aviat 1001) i vers 1046: [traduït de l'anglès] «Document espanyol datat el 1011 AD. Barcelona, 1011 AD, Document sobre pergamí, en llatí. Disset línies i mitja en una elegant escriptura minúscula carolina, molt ben conservat, malgrat algunes taques. Document original d'un préstec contractat entre diversos ciutadans de Barcelona. Datat d'acord amb l'any de regnat del rei de França, al qual Catalunya devia fidelitat en aquella època, "anno decimo V Roberto". Subscrit per *Teudalegio, Quixulo, Barqamon, Raimundo, Miro et Mirone, qui hoc scripsit* (és a dir, signat per l'escrivà). 130 × 200 mm. — Document original de venda d'una parcel·la de terra. Catalunya, vers 1046. Sobre pergamí. Setze línies en minúscula carolina elegant. Acta de venda de terra de conreu amb tota mena d'arbres feta per Geribert de Miró i la seva esposa a *Arnus Bonsen* i la seva esposa, en el terme de Subirats, Vilafranca del Penedès. 280 × 120 mm». Malauradament, els meus intents d'obtenir reproducció d'aquests documents no han tingut èxit fins ara. Altres documents catalans es troben a Stanford, Special Collections Misc. 036 (963) i a la biblioteca de la Hispanic Society de Nova York.

Textos

I

965 novembre 25

El prevere Guisclamon, Ponç i «Bergonna», dona, com a marmessors del difunt Argeric i per a remei de la seva ànima, donen al monestir de Sant Sebastià [del Sull, a Saldes,] una part d'una vinya. Clos per l'escrivà Gotmar, prevere.

Oslo i Londres. Col·lecció Schøyen, MS 590/49, original (A).

Inèdit. – Regest: <http://www.nb.no/baser/schoyen/4/4.4/44.html> (3 juliol 2003) (amb datació i localització errònies). – Reproducció al mateix lloc.

In nomine^a Domini. Ego Guisclamu[n]dus^b presbiter et Poncio et Bergonna femina, qui sumus manummissores de omine^c nomine Arguirici, qui est conda^d, et sic mandavit carta facere a domum Sancti Sebastiani monesterii, qui est in vale Bucurannense, de I pecia I de vinea, qui est in comitatum Cerdaniense, in apendicio Sancto Andree, in locum qui vocatur ad illa^e Bartarga, ad illas Planas. Et afront[at]^f ipsa vinea de II partes in vineas Sancto Sebastiano, et de III in ipsa riba, et de IIII in stirpe. Quantum inter istas afrontaciones includunt, sic donamus ipsa vinea a domum Sancti Sebastiani propter remedium anime Argirici, qui est conda^e, ut ante tribunal Domini nostri Iesu Christi inveniret, possit remedium et ille sit pius et misericors. Si quis contra hanc ista carta elemosinaria inquieta voluerit, in primis iram Dei inveniat et cum Iuda traditore partem habeat et non sit disrupta.

Facta carta helemosinaria^b VII kalendas november anoⁱ XII regnante Luthario rege filio Ludovico.

Gisclamundus presbiter sss. Si+gnum Pontio. Si+gnum Bergonna, qui ista carta elemosinaria fecimus et testes firmare rogavimus. Si+gnum Belasco. Si+gnum Belus. Si+gnum Alamirus.

Godemares presbiter, qui ista carta elemosinaria rogitus scripxi et sss. die et ano^j quod supra.

- a. n(omi)ne molt esborrat A.
- b. *Titlla sobre u perduda per mossegada de rosegador; igual que la part alta de la s; vegeu, no obstant, la subscripció Gisclamundus presbiter sss.*
- c. omine A, amb caiguda de la h inicial; vegeu Peter STOTZ, *Lautlehre (Handbuch der Altertumswissenschaft, 2, 5, Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters, 3)*, 1996, § 118.3, p. 156.
- d. co(n)da A, amb desaparició de la –m final, o lectura hipercrítica; vegeu STOTZ, *Lautlehre*, § 245, p. 283-284.
- e. g cancel·lada.
- f. afro(n)t A.
- g. co(n)da A, amb desaparició de la –m final, o lectura hipercrítica.
- h. helemosinaria A, amb una h inicial afegida; vegeu STOTZ, *Lautlehre*, § 119.6, p. 160.
- i. november ano A, amb simplificació de la n geminada; STOTZ, *Lautlehre*, § 257, p. 298.
- j. Sic A, amb simplificació de la n geminada; STOTZ, *Lautlehre*, § 257, p. 298.

II

1040 juny 3

L'abat Odger i tota la comunitat de monjos del monestir de Sant Llorenç [del Munt, a Terrassa], donen a Ameli i la seva esposa Garduça una propietat lliure situada al lloc dit Sobarbar i a Porçans, en els termes de Jonqueres i de Terrassa, en el comtat de Barcelona, i en el terme de Terrassa, vora el riu Mulnell [Rimulnell, Sant Quirze del Vallès], així com dues hostalitats a Ullastrell, amb tots els censos. En compensació, els dos beneficiaris s'obliguen a donar cada any una lliura de cera al monestir. Després de la mort d'ambdós, totes dues possessions tornaran al monestir. Com a testimonis, subscriuen l'abat i catorze monjos del monestir, així com la comtessa Ermesenda de Barcelona. Clos per l'escrivà Guifré, prevere i monjo.

Propietat privada, original (A). – Montserrat, Arxiu de l'Abadia, Secció B, caps 1. Sant Llorenç del Munt, any 1039. Còpia de Joaquim Areny de Plandolit, feta vers 1900 (D). – Montserrat, Arxiu de l'Abadia, Secció B. Monestirs catalans. *Speculo de Sant Llorens del Munt*, quadern 4 (*Terraça*), núm. 45, extracte fet abans de 1608.

El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles x i xi, volum II, a cura de P. Puig i Ustrell (Fundació Noguera. Diplomataris, 9), 1995, núm. 300, p. 1.027-1.029, ex D.

Document en pergami escrit en minúscula carolina cal·ligràfica, amb signes i creus de subscripció nombrosos, i signatures en part autògrafes. L'escrivà Guifré també va escriure els importants documents núm. 264 i 290 de l'edició de Puig i Ustrell, en els quals també intervé la comtessa Ermesenda. Firmes autògrafes de la comtessa només es troben en els originals núm. 159, 235, 290, 341 i 349.

In nomine Domini. Ego Odegarius^a gra(tia)^b Dei abba cum cuncta congregacione monachorum Sancti Laurentis coenobii donatores sumus tibi Amelio et uxori tue^{c/1} Garduze. Per hanc scripturam donacionis donamus vobis alodium Sancti Laurentis predicti² legitime franchum, casas^d videlicet cum solos et superpositos sive casualibus cum omnia vascula^e, que^{f/1} ibidem sunt maiora cum minora, terras namque et vineas pariter et trilias cum arboribus diversi generis cultum pariter et eremum pronumque et planum, regos et subtus regos cum derivacionibus aquarum earumque decursis. Sunt autem predicta omnia in duos locos separata in comitatum Barchinone, in termino de Iuncheres sive in termino Terracie, et in alio loco infra termino Terracie, in rio Mulnello. Habet namque afrontaciones predictum alodium, quod est in termino de Iuncheres sive in termino Terracie in locum quem dicunt Sobarbar sive in Porzanos, de parte orientis in alodio Sancti Laurentis predicti sive in alodio de filiis Luponis condam, de meridie in torrente sive in alodio Bonucii Iohannis^g, de occiduo in alodio predicti Bonucii^h, de circioⁱ in alodio Sancte Marie c(oe)nobi^k Riopulli et in alodio predicti Bonucii sive in alodio Sancti Laurentis predicti. Et ipsum alodium, quod est in rio Mulnello, afrontat de oriente in torrente, de meridie in alodio commitale, de occiduo in alodio, quod fuit de Guitero condam, de circio in alodio similiter predicti Guiteri. Quantum iste afrontaciones^l includunt, sic donamus vobis predicta omnia totum ab integrum

cum exiis et regressiis earum. Addimus etiam vobis in ac donacione ostalliatas duas in Oleastrello cum omne illarum censum, moltonos videlicet duos et s(estario)s IIII ordeí et IIII^{or} s(estario)s vini et s(estario)s I frumenti, ad qualem mensura homines ipsi dare debent pro beneficio, quod prescriptum alodium vos predicto coenobio donastis. Donamus autem vobis prefata omnia eo conventu atque racione, ut vos ambo, dum^m vivi fueritis, teneatis predicta omnia sine blandimento ullius hominis vel derupcionis et per unum quemque ⁿannum pro recognitione donetis libram unam de cera predicto cenobio^{o/1}. Post mortem vero vestrum amorum solida et libera remaneant utraque omnia predicta predicto cenobio^{p/1} Sancti Laurentis absque ulla inquietudine. Quod si nos donatores aut aliquis ex successoribus nostris sive cuiuscunque^q persone^{r/1} homo contra hanc cartam donacionis venerimus aut vener[it]^s pro inrumpendum aut eam diruperit, non hoc valeamus aut valeat vindicare, set co(n)ponamus aut co(n)ponat vobis cum sua melioracione, et in antea firma^t et stabilis permaneat et semper inconvulsa.

Facta carta donacionis I[II]^m nonas iunii anno VIII regni Henrici regis.

Odgarius gra(tia) Dei abba SS. +^v Ermessindis gra(tia) Dei committissa.

Undi[sc]lus^w monachus. Reimundus monachus ss. ss+ Ermumirus monachus. Remundus Seniofret et monachus ss. Amatus monachus. S+ Ato monachus. S+ Ballomarus monachus^x. S+ [Ponci]lus^y monachus sss. Guitardus monachus. Petrus monachus. Ioannes monachus. Miro monachus. Reimundus monachus. S+ Gelallus^z monachus.

Guifredus sacer^{ra} et monachus, qui hanc cartam donacionis scripsit et sub SS die et nota- to tempore cum litteras fusas et emendatas in linea IIII et VIII, ut supra.

- a. Odgarius *D* (segons l'edició de Puig i Ustrell).
- b. gracia *D* (segons l'edició).
- c. tue *D* (segons l'edició).
- d. casa *D* (segons l'edició).
- e. i ascula *A*, probablement amb part de la primera lletra esborrada; vascula *D* (segons l'edició).
- f. qui *D* (segons l'edició).
- g. Iohanis *D* (segons l'edició).
- h. Bonucii *precedit per* bonudi *ratllat A*, errada d'escriptura.
- i. de cirtio ... Marie *ratllat A*.
- j. circio *D* (segons l'edició).
- k. c(oe) *raspat A*. [Nota del traductor: és escrit sobre lletres raspades de circio in alodio Sancte Marie c(oe)nobii.]
- l. afrontaciones *D* (segons l'edició).
- m. du(m) *panxa de la d molt esborrada A*.
- n. annu(m) *precedit per* homine(m) *ratllat A*.
- o. cenobio *D* (segons l'edició).
- p. cenobio *D* (segons l'edició).
- q. cui(us) *cunq(ue) A*, vegeu Stotz, *Lautlehre*, § 249.1 p. 288.
- r. persone *D* (segons l'edició).
- s. vener[it] *amb les dues darreres lletres completament esborrades A*; venerit *D* (segons l'edició).
- t. firma *molt esvaït A*.
- u. I[II] *il·legible, diverses lletres (numerals) ben esborrades A*; III *D* (segons l'edició).
- v. *Punt al quadrant superior dret de la creu potser autògraf A*. Així també en el document del mateix escrivà núm. 264, p. 979.
- w. Undi..lus *A*, amb dues lletres ben esborrades *A*; Undisclus *D* (segons l'edició).
- x. m(o)n(ac)h(us) *afegit sobre el nom A*.
- y. ...cius *A*, inici ben esborrat, per bé que encara es poden reconèixer part de la p i de la n; Poncius *D* (segons l'edició).

- z. *Gellallus amb titlla a l'asta de la primera l A; Gerallus D (segons l'edició).*
- aa. *sac(er) A; sacer D (segons l'edició). A Catalunya es troba sac. com a abreviatura de sacerdos o de sacer (forma escurçada).*
1. *e caudada. Així apareix a l'edició de Mersiowsky, però ho indiquem en tots els casos perquè no disposem d'aquesta lletra.*
2. *p(re)dicti a l'edició, amb e caudada. Transcrivim les nombroses formes del participi predictus segons el criteri reconegut a les edicions diplomàtiques catalanes, amb e no caudada.*

III

1063 maig 23

Guillem, un altre Guillem i Joan, germans seus, i llurs germanes Guisla i Fruiló arriben a un acord amb Sunyer Argemir davant d'un tribunal a Sant Julià d'Altura [Sabadell], sobre un alou situat a Marçans [a Terrassa] que van rebre per herència de la seva mare i pertany a Sant Llorenç del Munt. Clos per l'escrivà Benet, prevere i monjo.

Oslo i Londres, Col·lecció Schøyen, MS 590/50, original (A). – Montserrat, Arxiu de l'Abadia, Secció B, caps 1. Sant Llorenç del Munt, any 1062. Còpia de Joaquim Areny de Plandolit feta vers 1900 (D). – Montserrat, Arxiu de l'Abadia, Secció B, Monestirs catalans. *Speculo de Sant Llorens del Munt*, quadern 4 (*Terraça*), núm. 42, extracte fet abans de 1608.

El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI, volum III, a cura de P. Puig i Ustrell (Fundació Noguera. Diplomataris, 9), 1995, núm. 410, p. 1.189-1.190, ex D. – Regest: <http://www.nb.no/baser/schoyen/4/4.4/44.html> (3 juliol 2003) (amb localització errònia). – Reproducció en el mateix lloc.

In Dei nomine. Ego Willelm et alio Willelm et Iovann fratres meos et sorores meas, id est Wisla et Frul, nos simul in unum pacificatores vel evacuatores sumus tibi Suniario Argemir. Manifestum est enim, quod petivimus te in placito ante Sancti Iuliani de Altura in presencia domni Audegarii abba et Remundi Seniofredi de Resubio et Amati Uldrici et Mironi Renardi et Bernardi Terrocii et Willelmi Wilaberti et Wilaberti Olibani et Willelmi Durandi et aliorum bonorum hominum, qui ibi aderant, de ipso alodio, qui est in Marcians, qui pertinet ad Sancti Laurenti, et advenit ad nos infantes^a suprascriptos per vocem matris nostre, et non potuimus te consequi in ipso placito suprascripto per nullum directum et istos homines suprascriptos invenerunt inter nos consilium, ut nos fecissemus tibi difinicionem vel evacuationem de ipsas vineas cum terra ubi sunt fundatas, quod tu abebas edificatas vel tenebas, et alium alodium cultum vel eremum, quod vendidit Rannolf a Suniario, exceptus istas vineas suprascriptas dividamus per medium equaliter, ut tu teneas unam medietatem de ipso alodio cultum vel eremum et nos similiter aliam medietatem. Propter hoc facimus tibi evacuationem^b vel difinicionem de ipsas vineas suprascriptas cum ipsa medietate de ipso alodio cultum et eremum, ut non pertimescas nos neque progenies^c nostra. Quod si nos aut proienies nostra aut utriusque sexus ausus fuerit inquietare, co(n)ponamus^d aut co(n)ponat^e uncias II auri puri ex monete Barchinone et insuper ista scriptura evacuationis firma permaneat modo vel omnique tempore.

Actum est hoc X^o kalendas iunii anno III regni Philippi regis.

Sig+num Willelm. Sig+num alio Willelm. Sig+num Iovann. Sig+num Wisla. Sig+num Frul. Nos qui ista definicione vel evacuatione fecimus et firmavimus firmarique rogavimus. Sig+num Wadall. Sig+num Mironi Renardi. Sig+num Pere Willelm. Sig+num Willelm Wifre.

Benedictus sacer et monachus, qui hec scripcit SSS die et anno quo supra.

- a. *A taca de tinta sobre n.*
- b. *evacuacione(m) precedit per se ratllat A.*
- c. *progenies D (segons l'edició), típica transformació de la palatal g en posició intervocàlica, sovint documentada en els documents de Sant Llorenç del Munt; vegeu Strotz, Lautlehre, § 168.2, p. 206.*
- d. *componamus D (segons l'edició).*
- e. *componat D (segons l'edició).*